

PERUSOIKEUS- RAPORTTI – 2021

Vuonna 2020 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että takaiskuja. *Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuoden 2021 perusoikeusraportissa* tarkastellaan perusoikeuksien tilanteen kehitystä pääpiirteissään ja tuodaan esiin sekä saavutuksia että jäljellä olevia huolenaiheita. Julkaisussa on FRA:n lausuntoja pääasiallisesta kehityksestä raportissa käsitellyillä aihealueilla sekä yleiskatsaus lausuntojen perustana olevaan näyttöön. Siinä esitetään tiivis ja informatiivinen yhteenveto perusoikeuksien keskeisistä haasteista, joihin EU:n ja sen jäsenvaltioiden on vastattava.

FRA:N LAUSUNNOT

1 [FOKUS]

Koronaviruspandemia ja perusoikeudet: vuosikatsaus

4

Perusoikeuskirjan täytäntöönpano ja käyttö kansallisella tasolla

7

Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

10

Rasismi, muukalaisviha ja niihin liittyvä suvaitsemattomuus

13

Romanien yhdenvertaisuus ja osallisuus

16

Turvapaikka, viisumit, maahanmuutto, rajat ja integraatio

19

Tietoyhteiskunta, yksityisyys ja tietosuojat

22

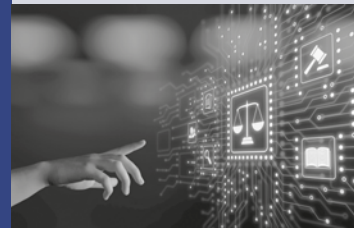
Lapsen oikeudet

25

Oikeussuojan saatavuus

27

Kehitys vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanossa

Käsikirjoitus on valmistunut huhtikuussa 2021.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto tai kukaan muu Euroopan unionin perusoikeusviraston puolesta toimiva henkilö ei ole vastuussa jäljempänä esitetävän tiedon mahdollisesta käytöstä.

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-288-5	ISSN 2467-2440	doi:10.2811/118558	TK-AM-21-001-FI-C
PDF	ISBN 978-92-9461-266-3	ISSN 2467-267X	doi:10.2811/364563	TK-AM-21-001-FI-N

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2021

Jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.

Kaikkien sellaisten kuvien tai muun aineiston käyttöön tai jäljentämiseen, jotka eivät kuulu Euroopan unionin perusoikeusviraston tekijänoikeuteen, on pyydettävä lupaa suoraan tekijänoikeuden haltijalta.

Valokuvien julkaisuoikeudet:

Kansi: © iStock/Joel Carillet; © Gettyimages/FG Trade; © iStock/DNY59; © FRA

Sivu 1: © xavierarnau/iStock

Sivu 2: © Fundación Secretariado Gitano (FSG)

Sivu 3: © Shutter B/Adobe Stock

Sivut 4-5: © FRA

Sivu 7: © Cate Gillon/Getty Images

Sivu 8: © utlanov/Adobe Stock

Sivu 9: © NurPhoto/Getty Images

Sivu 10: © Satjawat/Adobe Stock

Sivu 11: © Lidia_Lo/Adobe Stock

Sivu 12: © Kypros/Alamy Stock Photo

Sivu 13: © Nigel Crump/Alamy Stock Photo

Sivu 14: © ton koene/Alamy Stock Photo

Sivu 15: © Pierre Andrieu/AFP via Getty Images

Sivu 16: © Angelos Tzortzinis/Euroopan unioni

Sivu 17: © Marcello Paternostro/Euroopan unioni

Sivu 18: © Sean Gallup/Getty Images

Sivu 19: © bluedesign/Adobe Stock

Sivu 20: © Monopoly919/Adobe Stock

Sivu 21: © Sikov/Adobe Stock

Sivu 22: © New Africa/Adobe Stock

Sivu 23: © silkfactory/iStock

Sivu 25: © kumikomini/iStock

Sivu 26: © RomanR/Adobe Stock

Sivu 27: © Tommy Larey/Adobe Stock

Sivu 28: © elypse/Adobe Stock

Sivu 29: © H_Ko/Adobe Stock

KORONAVIRUSPANDEMIA JA PERUSOIKEUDET: VUOSIKATSAUS

Kun covid-19-pandemia levisi ympäri maapallon, viranomaiset koko Euroopan unionissa ottivat käyttöön lukemattomia rajoituksia ihmisten hengen ja terveyden suojelemiseksi. Rajoituksilla puututtiin useisiin perusoikeuksiin, kuten liikkumiseen ja kokoontumiseen; yksityisyyteen ja perhe-elämään, myös henkilötietojen suojaan; ja koulutukseen, työhön ja sosiaaliturvaan. Pandemia ja sen aiheuttamat reaktiot pahensivat jo olemassa olleita haasteita ja eriarvoisuutta kaikilla elämän aloilla, ja ne vaikuttivat erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin. Pandemia aiheutti myös rasistisia välikohtauksia. Pandemian nujertamiseen käytettävä ihmisoikeuksiin perustuva toimintamalli edellyttää tasapainoisia toimenpiteitä, jotka pohjautuvat lakiin ja ovat välttämättömiä, väliaikaisia ja oikeasuhteisia. Se edellyttää myös pandemian sosioekonomisten vaikutusten käsittelyä, haavoittuvassa asemassa olevien suojelua ja rasismien torjumista.

Selvityksistä käy ilmi, että pandemia ja sen rajoittamiseksi toteutetut toimenpiteet ovat vaikuttaneet vakavasti kaikkiin henkilökohtaisen ja yhteisöllisen elämän osiin, muun muassa demokraattisten instituutioiden toimintaan. Pandemia on paljastanut uusia haasteita valtioiden ja Euroopan unionin toiminnan pohjana olevien perusarvojen vaalimisessa. Sillä on seurauksia perusoikeuksille. Rajoitukset vaikuttavat henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja arkaluonteisten henkilötietojen suojeluun. Pandemian sosiaaliset ja taloudelliset seuraukset ovat lisäksi pitkäkestoisia ja pahentavat huomattavasti jo olemassa olevaa eriarvoisuutta.

Kuten kansainvälisellä, EU:n ja kansallisella tasolla on useasti korostettu, on olennaisen tärkeää, että poikkeus- ja rajoitustoimenpiteissä noudatetaan kokonaisvaltaisesti kansainvälisiä ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatteen vaatimuksia, sellaisina kuin ne on vahvistettu kansainvälisissä välineissä ja niitä on sovellettu asiaankuuluvassa oikeuskäytännössä. Nämä vaatimukset on määritetty useissa virallisista

FRA:N LAUSUNTO 1.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi arvioitava ja punnittava eri perus- ja ihmisoikeuksien vaatimuksia ottaessaan rajoituksia käyttöön poikkeustilassa, esimerkiksi juuri covid-19-pandemian aiheuttamassa poikkeustilassa. Tasapainon saavuttamiseksi niiden olisi otettava huomioon kansainväliset ihmis- ja perusoikeusstandardit, mukaan lukien asiaankuuluva oikeuskäytäntö ja kansainvälisten ihmisoikeuselinten ohjeet. Niiden olisi myös otettava kansalliset lakisäätteiset ihmisoikeuselimet mukaan rajoitusten suunnitteluun, täytäntöönpanoon ja seurantaan. Näiden toimenpiteiden olisi oltava välttämättömiä, väliaikaisia ja ehdottoman oikeasuhteisia.

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että rajoitukset perustuvat lakiin ja että tuomioistuimet, parlamentit, lakisäätteiset ihmisoikeuselimet ja muut sidosryhmät, myös kansalaisjärjestöt, voivat valvoa niitä.

EU:n toimielinten olisi jatkettava poikkeustoimenpiteiden seuraamista SEU-sopimuksen 2 artiklassa vahvistettujen unionin perustana olevien arvojen, muun muassa perusoikeuksien, oikeusvaltion ja demokratian, perusteella. Toimintapoliittisissa asiakirjoissa, kuten uudessa vuosikertomuksessa Euroopan oikeusvaltiomekanismista, olisi otettava tarpeen mukaan huomioon poikkeustoimenpiteiden seurannan tulokset.

FRA:N LAUSUNTO 1.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi parannettava terveydenhuolto-, sosiaalihuolto- ja sosiaaliavustusjärjestelmiensä kriisinsietokykyä, jotta voidaan varmistaa, että kriisin aikanakin kaikki saavat yhdenvertaisia palveluja. Euroopan komission ehdotus vahvasta Euroopan terveysunionista olisi hyväksyttävä viipymättä, jotta tämä tavoite voidaan toteuttaa koordinoitusti koko EU:ssa. Ehdotuksen tavoitteena on parantaa perinpohjaisesti sekä terveyden suojelua että sosiaalista ja taloudellista elämää koko EU:ssa.

FRA:N LAUSUNTO 1.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi edistettävä toimenpiteitään, joilla varmistetaan kaikkien lasten opetuksen jatkuminen kaikissa olosuhteissa, erityisesti kriisiaikoina, esimerkiksi juuri covid-19-pandemian aiheuttamassa kriisissä. Tämän osalta niiden olisi ensisijaisesti otettava digitaalinen infrastruktuuri käyttöön kaikilla koulutustasoilla ja varmistettava asianmukainen koulutus opettajien perehdyttämiseksi digitaaliseen ympäristöön. Tämän osalta olisi kiinnitettävä huomiota digitaalisen koulutuksen toimintasuunnitelmaan (2021-2027), jossa tätä ehdotetaan ja kehoitetaan tehostamaan yhteistyötä EU:n tasolla, jotta koulutusjärjestelmistä saadaan digitaaliseen aikaan soveltuvia.

EU:n jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että tämä digitaalinen infrastruktuuri on osallistava. Se tarkoittaa, että vastataan niiden tarpeisiin, jotka ovat sosiaalisesti syrjäytyneitä ja haavoittuvassa asemassa olevia, kuten vammaisten lasten, romanilasten ja traveller-väestöön kuuluvien lasten sekä siirtolais- ja pakolaislasten tarpeisiin.

lähteistä peräisin olevissa asiakirjoissa. Niissä annetaan vastuullisille tahoille ohjeita siitä, miten ihmisten oikeutta henkeen ja terveyteen voidaan parhaiten suojella epäämättä heiltä kaikkia muita oikeuksia.

Kuten Euroopan parlamentti muistutti: "myös yleisessä hätätilassa on pidettävä kiinni oikeusvaltion, demokratian ja perusoikeuksien kunnioittamisen perusperiaatteista". EU:n perusoikeuskirja on tämän osalta erittäin tärkeä, kun kyse on EU:n toimista ja EU:n oikeuden soveltamisalaan kuuluvista jäsenvaltioiden toimista. Perusoikeusviraston tiedotuslehdissä tuotiin koko vuoden 2020 ajan esiin näyttöä perusoikeuksiin kohdistuvista vaikutuksista EU:hun liittyvissä yhteyksissä.

Kansallisella tasolla tuomioistuimet, parlamentit, ihmisoikeuselimet, kansalaisyhteiskunta ja muut sidosryhmät ovat valvoneet rajoituksia. Vaikka ne tiedostivat, että poikkeustoimenpiteitä tarvitaan pandemian rajoittamiseksi, ne vastustivat toimenpiteitä, jotka eivät perustuneet lakiin, kestivät liian kauan ja olivat suhteettomia. Ne korostivat myös covid-19-pandemiaan liittyvän syrjinnän, vihapuheen ja rasismien torjunnan merkitystä.

Nykytiede vastasi haasteeseen ennätysajassa tuomalla rokotteet käyttöön jo vuoden 2020 lopussa. Pandemia paljasti terveydenhuolto-, koulutus-, työllisyys- ja sosiaaliturvajärjestelmien kapasiteetissa ja valmiuksissa kuitenkin puutteita ja vajavuuksia. Ne koskevat tällaisen kriisin käsittelyä ja kaikkien oikeutta terveydenhoitoon, koulutukseen, työhön sekä sosiaaliturvaan ja -apuun koskevan velvoitteen täyttämistä. Pandemia toi esiin myös puutteita siinä, miten haavoittuvammissa asemassa olevien oikeuksia pystytään suojelemaan. Pandemia testaa valmiutta pitää lupaus maailmanlaajuiseen Agenda 2030 -toimintaohjelmaan sisältyvän "Ketään ei jätetä" -periaatteen kunnioittamisesta, kun kestävään kehitykseen pyritään siirtymään sosiaalisesti oikeudenmukaisesti.

Puutteista huolimatta EU ja sen jäsenvaltiot toteuttivat kuitenkin huomattavia toimenpiteitä, joilla tuettiin terveydenhuolto-, koulutus- ja sosiaaliturvajärjestelmiä sekä autettiin ihmisiä ja yrityksiä taloudellisen taantuman ja työttömyysriskin varalta.

EU:n tuoma lisäarvo oli jälleen kerran olennaisen tärkeää. Se otti käyttöön erilaisia välineitä, joilla jäsenvaltioita autetaan rahoittamaan toimiaan. EU:n toimielimet pääsivät sopimukseen 1,8 biljoonan euron suuruisesta edistyksellisestä elpymispaketista. Siinä yhdistyvät EU:n vuosien 2021–2027 talousarvio sekä NextGenerationEU, väliaikainen elpymisväline, jonka avulla Euroopan komissio voi kerätä pääomamarkkinoilta varoja pandemian aiheuttamien välittömien taloudellisten ja sosiaalisten vahinkojen korjaamiseksi.

Yhdessä ihmis- ja perusoikeuksia edistävien poliittisten välineiden, kuten Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin, kanssa nämä EU:n taloudelliset toimenpiteet muodostavat kokonaisvaltaisen kehityksen kansallisten toimenpiteiden tueksi.

FRA:N LAUSUNTO 1.4

EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi jatkossakin torjuttava covid-19-pandemiaan liittyvää syrjintää, vihapuhetta ja rasismia, jotka kohdistuvat etnisiin vähemmistöihin, siirtolaisiin ja pakolaisiin sekä siirtolaistaustaisiin henkilöihin. Tässä yhteydessä on muun muassa vahvistettava toimenpiteitä, joilla torjutaan vihapuhetta sekä syrjiviä ja rasisia näkemyksiä levittävää disinformaatiota erityisesti verkossa.

FRA:N LAUSUNTO 1.5

EU:n jäsenvaltioiden olisi keskityttävä niiden haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tarpeisiin, joilla on suurin riski saada tartunta ja/tai taudin vakava muoto. Näihin ryhmiin kuuluvat iäkkäät ihmiset, hoivakodeissa asuvat ihmiset, ihmiset, joilla on taudille altistavia perussairauksia, sekä ihmiset, jotka asuvat pienissä ja liian täysissä asunnoissa tai joiden elin- ja asuinolosuhteet ovat heikot. Tähän viimeksi mainittuun ryhmään kuuluu useita romaneja ja traveller-väestön jäseniä sekä ihmisiä, jotka asuvat siirtolaisten ja pakolaisten vastaanotto- tai säilöönottokeskuksissa, vankiloissa ja asunnottomien suojatiloissa.

Tämä edellyttää myös näiden ryhmien rokotamisen priorisoimista sekä sen varmistamista, että terveys- ja sosiaalipalvelut ovat tarvittaessa niiden saatavilla muiden kanssa yhdenvertaisesti.

2

PERUSOIKEUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA KÄYTTÖ KANSALLISELLA TASOLLA

Vuosi 2020 oli EU:n perusoikeuskirjalle erityinen virstanpylväs. EU hyväksyi perusoikeuskirjan Nizzassa päivälleen 20 vuotta aiemmin 7. joulukuuta. Euroopan komissio julkaisi tämän päivämäärän kunniaksi uuden strategiansa perusoikeuskirjan soveltamisen vahvistamiseksi EU:ssa. Strategia keskittyy entistä enemmän perusoikeuskirjan soveltamiseen jäsenvaltioissa ja kansallisten toimijoiden asemaan siinä, että perusoikeuskirjalla voidaan vaikuttaa ihmisten elämään. Siinä esitetään tuleville vuosille suunnitelma yhteisistä lisätoimista. Komissio kannusti myös lisäämään yhteistyötä perusoikeuskirjan täytäntöönpanossa EU:n tasolla. Sen käytöstä kansallisissa tuomioistuimissa, parlamenteissa, hallituksissa ja muissa toimijoissa on kuitenkin edelleen sekalaisia tuloksia. Kansalliset tuomioistuimet kiinnittivät aiempaa enemmän huomiota perusoikeuskirjaan, mutta hallitusten toimenpiteet sen soveltamisen edistämiseksi pysyivät niukkoina. Vaikka covid-19-kriisi vaikeuttikin perusoikeuksien suojelua, sen ansiosta EU:n oikeusluetteloon myös kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota.

Perusoikeuskirjan merkitys EU:n, kansallisille ja paikallisille hallinnoille on perustavanlaatuinen, ja se sitoo niitä aina, kun niiden toiminta kuuluu EU:n oikeuden soveltamisalaan. Selvityksistä käy kuitenkin ilmi, että perusoikeuskirjaan ei ole kansallisella tasolla juurikaan sitouduttu. Tämä kertoo siitä, että EU:n ja sen jäsenvaltioiden on lisättävä tukea perusoikeuskirjan soveltamiselle ja tehostettava yhteistyötä. Seuraavissa kolmessa lausunnossa käsitellään vuorollaan EU:n tasoa sekä kansallista ja paikallista tasoa.

EU:n taso

FRA:N LAUSUNTO 2.1

Kun EU:n toimielimet keskustelevat perusoikeuskirjan soveltamisesta Euroopan komission perusoikeuskirjaa koskevan strategian ehdotuksen mukaisesti, niiden olisi varmistettava, että asiaankuuluvilta kansallisilta toimijoilta saatu näyttö otetaan riittävästi huomioon. Perusoikeusviraston lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä myös muihin EU:n virastoihin, joilla on mahdollisuudet myötävaikuttaa paremmin perusoikeuskirjan täytäntöönpanoon ja siihen kuuluvien oikeuksien edistämiseen. Myös alueiden komitea voisi osallistua vuotuisen keskusteluun lupaavista käytännöistä ja haasteista, jotka liittyvät perusoikeuskirjan säännösten soveltamiseen ja edistämiseen paikallisella tasolla. Tästä voitaisiin saada lisää tietoa EU:n tason "toimielinten väliseen keskusteluun", johon perusoikeuskirjaa koskevassa strategiassa viitataan.

Vaikka uudessa Euroopan komission strategiassa perusoikeuskirjan soveltamisen vahvistamiseksi kiinnitetään politiikan kannalta aiempaa enemmän huomiota kansalliseen tasoon, siinä annetaan myös EU:lle lisäohjeita, kannustimia ja tukea, muun muassa uusien EU:n ohjelmien avulla. Strategiassa esimerkiksi ilmoitetaan, että Euroopan komissio vahvistaa eri yhteyksissä kumppanuuttaan EU:n jäsenvaltioiden kanssa, jotta niitä voidaan auttaa parantamaan perusoikeuskirjan täytäntöönpanoa.

Euroopan komissio kehottaa lisäksi sekä neuvostoa että parlamenttia käymään komission kanssa "toimielinten välistä keskustelua". Myös virastot ovat tässä yhteydessä tärkeitä. Vaikka strategiassa viitataan perusoikeusvirastoon ja sen työhön usein, siinä ei käsitellä sen yleisemmin EU:n virastojen asemaa. Kaikki EU:n virastot voivat myötävaikuttaa perusoikeuskirjan soveltamiseen. Perusoikeusviraston raportin mukaan tietoisuus perusoikeuskirjasta ja siihen kuuluvista velvollisuuksista tosin vaihtelee virastojen välillä samoin kuin niiden valmius panostaa tietoisuuden lisäämiseen.

Perusoikeuskirja on keskeisten EU:n toimielinten lisäksi tärkeä kaikille EU:n toimijoille, kuten esimerkiksi alueiden komitealle. Etenkin sen "Kansalaisuus, hallinto, institutionaaliset ja ulkoasiat" -valiokunnalla (CIVEX) on ilmeinen rooli paikallisten käytäntöjen esiin tuomisessa sekä alueellisten ja paikallisten toimijoiden välisen keskustelun edistämässä siitä, miten perusoikeuskirjaa voidaan parhaiten soveltaa ja edistää.

Kansallinen taso

Tätä ja edellistä perusoikeusraporttia varten kerätyistä tiedoista käy ilmi, että perusoikeuskirjan soveltamisen edistämiseksi ei ole kansallisia toimintalinjoja. Siksi perusoikeuskirjaa koskevassa vuoden 2020 strategiassa keskitytään erityisesti EU:n jäsenvaltioiden asemaan perusoikeuskirjan täytäntöönpanossa. Strategiassa annetaan jäsenvaltioille useita konkreettisia toimintaehdotuksia, joita voidaan käyttää laadittaessa suunnitelmaa tuleville vuosille.

Perusoikeuskirjan soveltamista voitaisiin vahvistaa perustamalla kansallisiin hallintoihin perusoikeuskirjaa koskevat yhteyspisteet, mukauttamalla vaikutusarviointeja ja oikeudellista valvontaa koskevia menettelyjä, varmistamalla, että EU:n varojen hoitoa valvovilla komiteoilla on riittävästi asiantuntemusta perusoikeuskirjasta, ja perustamalla ja/tai vahvistamalla kansallisia ihmisoikeusinstituutioita.

Strategiassa esitetyissä muissa toimenpiteissä edellytetään kansallisten poliittisten toimenpiteiden päivittämistä esimerkiksi koulutuksessa, tiedottamisessa tai tukevan ja turvallisen toimintaympäristön luomisessa kansalaisjärjestöille ja oikeuksien puolustajille. Nämä ehdotukset edellyttävät perusoikeuskulttuurin muutosta kansallisella tasolla, sillä tähän mennessä siinä on pikemminkin keskitytty kansallisiin perustuslakeihin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen, jolloin perusoikeuskirjan tuoma lisäarvo jää hyödyntämättä.

FRA:N LAUSUNTO 2.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava nimenomaisten perusoikeuskirjaa koskevien yhteyspisteiden perustamista, kuten perusoikeuskirjaa koskevassa strategiassa kehoitetaan. Näin hallitukset voisivat koordinoida kansallisia toimia EU:n, alueellisen ja paikallisen tason toimien kanssa ja panna perusoikeuskirjaa koskevaa uutta strategiaa täytäntöön vielä tehokkaammin. Parhaassa tapauksessa strategian täytäntöönpanossa noudatettaisiin konkreettisiin tavoitteisiin, välitavoitteisiin ja määräaikoihin perustuvaa jäseneltyä prosessia. Tämä voitaisiin tehdä erityisen perusoikeuskirjaa koskevan toimintasuunnitelman avulla tai viittaamalla nimenomaisesti perusoikeuskirjaan nykyisissä toimintasuunnitelmissa ja strategioissa. Näiden suunnitteluasiakirjojen hyväksymiseen ja täytäntöönpanoon pitäisi nivoa EU:n tason koordinointi, jotta keskinäinen oppiminen ja yhteisvaikutusta aikaansaava kokemusten vaihto olisi mahdollista. Tämä voitaisiin tehdä esimerkiksi kohdennetuilla keskusteluilla perusoikeuksien, kansalaisoikeuksien ja henkilöiden vapaan liikkuvuuden työryhmässä.

FRA:N LAUSUNTO 2.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi edistettävä perusoikeuskirjaa koskevaa uutta strategiaa paikallis- ja alueviranomaisten keskuudessa ja selvítettävä, miten kyseiset viranomaiset voisivat viitata entistä säännöllisemmin yleisesti perusoikeuksiin ja erityisesti perusoikeuskirjan tuomaan lisäarvoon ja edistää niiden toteutumista. Paikallis- ja alueviranomaisten olisi varmistettava, että asiaankuuluvissa paikallisissa ja alueellisissa välineissä, menettelyissä ja toimintalinjoissa viitataan perusoikeuskirjaan. Voimassa olevista perusoikeuskirjaa koskevista käytännöistä olisi tiedotettava uusille kansallisille perusoikeuskirjan yhteyspisteille, jotta voidaan varmistaa, että kyseiset käytännöt ja kokemukset voidaan jakaa toisten jäsenvaltioiden kanssa. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi Euroopan oikeusportaalien kautta. Kaupungit voisivat pohtia ihmisoikeuksia edistävän kaupungin aseman hankkimista. Siten ne voisivat vahvistaa työnsä, ohjelmiansa ja toimiansa perusoikeusnäkökohtia.

Paikallinen taso

Paikallishallinnot eivät ole kovin tietoisia perusoikeuskirjasta. Tämä käy ilmi perusoikeusviraston analyysistä tiedoista, jotka on saatu Euroopan komission strategian laadinnan yhteydessä järjestämistä kuulemisista. Perusoikeuskirjaa kuitenkin sovelletaan "alueellisiin tai paikallisiin elimiin ja julkisyhteisöihin silloin, kun ne panevat täytäntöön unionin oikeutta" (ks. selitykset 51 artiklaan, *Euroopan unionin virallinen lehti* C 303, 14.12.2007, s. 17).

Strategiassa käytetään 17 kertaa ilmaisuja "paikallinen". Siinä kehoitetaan jakamaan parhaita perusoikeuskirjaa koskevia käytäntöjä paikallisella tasolla ja luomaan tukeva ja turvallinen toimintaympäristö kansalaisjärjestöille ja oikeuksien puolustajille paikallisella tasolla. Siinä myös pyydetään jäsenvaltioita antamaan riittävää ohjeistusta paikallisella tasolla, jotta paikallisviranomaiset voivat täyttää perusoikeuskirjasta johtuvat velvollisuutensa. Strategiassa kiinnitetään myös huomiota paikallisten toimijoiden mahdollisuuksiin tiedottaa ihmisten oikeuksista ja siitä, mitä nämä voivat tehdä, jos heidän oikeuksiaan loukataan.

Perusoikeusvirasto on parhaillaan laatimassa käsitettä ihmisoikeuksia edistävästä kaupungeista EU:ssa. Kyseiseen sitoumuksiin perustuvaan järjestelmään yhdistetään perusoikeuskirjaan liittyviä eri osatekijöitä, ja se voisi auttaa lisäämään paikallistason sitoutumista perusoikeuskirjaan.

3

YHDENVERTAISUUS JA SYRJIMÄTTÖMYYS

Euroopan komissio hyväksyi vuonna 2020 tasa-arvon unionin edistämiseksi tärkeitä strategioita ja toimintasuunnitelmia, joilla muovataan kokonaisvaltaista kehystä EU:n ja kansalliselle toiminnalle. Vaikka yhdenvertaista kohtelua koskevaa direktiiviä ei vielä ole hyväksytty, komissio korosti, että tasa-arvoelimiä on vahvistettava ja yhdenvertaisuustietoja parannettava. Homojen, lesbojen, biseksuaalien, transihmisten, muunsukupuolisten, intersukupuolisten ja queerien (hlbtqi) oikeuksien edistämiseksi tehtävä työ sai uutta vauhtia, kun kaikkien aikojen ensimmäinen hlbtqi-henkilöiden tasa-arvoa koskeva EU:n strategia hyväksyttiin. Selvityksistä käy kuitenkin ilmi, että joillakin alueilla ja joissakin jäsenvaltioissa hlbtqi-henkilöiden kokemukset syrjinnästä ja viharikoksista ovat lisääntymässä. Covid-19-pandemia ja sen aiheuttamat toimenpiteet puolestaan pahensivat toisinaan sosiaalista epätasa-arvoa. Tämä vaikutti iäkkäisiin ihmisiin erityisen ankarasti.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 19 artikla on perusta sukupuoleen, rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumista koskevalle EU:n lainsäädännölle. Euroopan unionin neuvosto on antanut kokonaisvaltaista lainsäädäntöä, jolla suojellaan sukupuoleen sekä rotuun tai etniseen alkuperään perustuvalla syrjinnällä keskeisillä elämäntilanteilla. Niihin kuuluvat työ ja ammatti; koulutus, vaikka se ei kuulu sukupuolten tasa-arvoa koskevien direktiivien soveltamisalaan; sosiaaliturva; ja yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen, kuten asumisen, saatavuus ja tarjonta. Sitä vastoin uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvalla syrjinnällä taataan EU:n lainsäädännössä suoja vain työhön ja ammattiin liittyvällä alalla.

Siksi joillakin SEUT-sopimuksen 19 artiklassa esitetyillä suojelluilla ominaisuuksilla (sukupuoli, rotu ja etninen alkuperä) on laajempi suoja kuin muilla (uskonto tai vakaumus, ikä, vammaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen). Tämä johtaa säänneltyjen syrjintäperusteiden keinotekoiseen hierarkiaan. Euroopan komissio esitti vuonna 2008 direktiiviä yhdenvertaisesta kohtelusta. Sen hyväksymisellä poistettaisiin tämä ero laajentamalla suoja uskontoon tai vakaumukseen, ikään, vammaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvalla syrjinnällä koulutukseen, sosiaaliturvaan ja yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen saatavuuteen ja tarjontaan. Komission ehdotuksen hyväksymisessä ei edetty EU:n neuvostossa vuonna 2020.

Euroopan parlamentti toisti kehoituksensa ehdotuksen hyväksymisestä, ja Euroopan komissio puolestaan kannusti edelleen jäsenvaltioita pääsemään tekstistä ripeästi sopimukseen. Samalla covid-19-pandemia toi korostuneesti esiin sen, että ihmiset voivat terveyskriisissä joutua syrjityiksi myös useiden muiden syiden kuin sukupuolen, rodun tai etnisen alkuperän perusteella. Tämä koskee erityisesti ikää.

FRA:N LAUSUNTO 3.1

EU:n lainsäätäjien pitäisi covid-19-pandemias- ta saatujen kokemusten perusteella selvittää edelleen kaikkia mahdollisia tapoja hyväksyä yhdenvertaista kohtelua koskeva direktiivi ilman lisäviivytyksiä. Näin varmistettaisiin, että EU:n lainsäädäntö antaa kokonaisvaltaisen suojan uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvalla syrjinnällä keskeisillä elämäntilanteilla, kuten koulutuksessa, sosiaalisessa suojelussa, myös sosiaaliturvassa ja terveydenhuollossa sekä yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa, myös asumisessa.

FRA:N LAUSUNTO 3.2

EU:n toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi omaksuttava oikeuksiin perustuva tapa käsitellä ikääntymistä ja iäkkäitä henkilöitä, myös niiden pandemiarajoitusten purkamista koskevissa strategioissa. Siinä olisi otettava huomioon kaikki asiaankuuluvat aloitteet ja toimintalinjat, myös toimet, joilla pannaan täytäntöön Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari ja edistetään sosiaalista osallisuutta koskevia toimintalinjoja. Tämä tarkoittaa, että

- torjutaan ikään liittyviä ja ikäsyrijintään johtavia näkemyksiä, jotka estävät iäkkäiden henkilöiden yhdenvertaisen kohtelun ja perusoikeuksien kokonaisvaltaisen harjoittamisen
- edistetään iäkkäiden henkilöiden osallistumista kaikkiin sosiaalisen elämän osa-alueisiin, muun muassa heihin vaikuttavien toimenpiteiden suunnitteluun ja niiden täytäntöönpanon seurantaan
- keskitytään haavoittuvammassa asemassa oleviin ja vastataan heillä mahdollisesti oleviin erityistarpeisiin käyttämällä kaikkia saatavilla olevia keinoja, muun muassa saavutettavia uusia teknologioita ja digitaalisia työkaluja, sekä säilyttämällä muut kuin digitaaliset palvelut
- kerätään ja analysoidaan luotettavia tietoja ja selvityksiä iäkkäiden henkilöiden oikeuksista ja hyvinvoinnista.

Selvitysten perusteella voidaan päätellä, että iäkkäät ihmiset kuuluivat niihin, joihin covid-19-pandemia iski ankarimmin ja jotka kärsivät siitä eniten. Iäkkäillä ihmisillä terveystarve on nuorempia ikäryhmiä suurempi, koska heillä on enemmän taudille altistavia perussairauksia.

Pandemialla on ollut myös laajempia seurauksia, jotka vaikuttavat iäkkäiden henkilöiden hyvinvointiin ja oikeuksiin. Ikään liittyvät stereotyyptit ja syrjivä puhe, ikään perustuvat rajoitukset, vaikeudet tavaroiden ja palvelujen saamisessa, muun muassa sukupolvien välisen digitaalisen kuilun vuoksi, ja yksinäisyyden tunne ja stressi heikensivät heidän EU:n perusoikeuskirjassa vahvistettua oikeuttaan ihmisarvoiseen, itsenäiseen ja osallistuvaan elämään. Nämä tekijät heikensivät myös heidän perusoikeuskirjassa ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarissa säädettyä oikeuttaan yhdenvertaiseen kohteluun ja yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin.

Toisaalta eri toimijat ryhtyivät toimenpiteisiin, joilla pyrittiin lieventämään pandemian vaikutusta iäkkäisiin ihmisiin sekä suojelemaan heidän oikeuksiansa toteutumista ja auttamaan siinä, muun muassa uusien teknologioiden ja digitaalisten työkalujen käytön avulla. Iäkkäiden henkilöiden oikeuksista ja heidän hyvinvoinnistaan käytävä keskustelu kiihtyi muutenkin vuonna 2020. EU:n neuvosto antoi päätelmät, joissa EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita kehoitetaan käyttämään oikeuksiin perustuvaa tapaa käsitellä ikääntymistä, myös niiden pandemiarajoitusten purkamista koskevissa strategioissa. Se korosti myös, että digitalisaatiota koskevia mahdollisuuksia on hyödynnettävä iäkkäiden henkilöiden hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tietyt jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön lainsäädännöllisiä ja poliittisia toimenpiteitä, jotka vaarantavat perusoikeuden yhdenvertaiseen kohteluun seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Perusoikeusviraston toisesta hlbtikyselytutkimuksesta ja useissa jäsenvaltioissa tehdyistä kyselytutkimuksista kävi ilmi, että hlbtii+-henkilöt kohtaavat huomattavasti syrjintää ja häirintää koko EU:ssa ja että heihin kohdistuva sosiaalinen hyväksyntä on vähentynyt merkittävästi. Hlbtii+-henkilöihin julkisessa keskustelussa kohdistuva vihapuhe on erityisen huolestuttava ilmiö, koska se yllyttää syrjintään.

Pandemian rajoittamiseksi käyttöön otetut toimenpiteet vaikuttivat erityisesti hlbtii+-henkilöihin, etenkin kotona asuviin nuoriin, jotka joutuivat perheväkivallan kohteeksi seksuaalinen suuntautumisensa ja/tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. Heidän oikeuksiensa suojelu vaikeutui entisestään.

Euroopan komissio antoi hlbtiiq-henkilöiden tasa-arvoa koskevan strategiansa 2020–2025, jotta hlbtiiq-henkilöiden tilanteeseen voidaan puuttua ja sitä voidaan parantaa. Strategiassa esitetään useita kohdennettuja toimia, jotka jaetaan neljään pääpilariin. Niitä ovat syrjinnän torjuminen, turvallisuuden varmistaminen, osallisuutta edistävien yhteiskuntien rakentaminen ja hlbtiiq-henkilöiden tasa-arvon edistäminen kaikkialla maailmassa.

FRA:N LAUSUNTO 3.3

EU:n jäsenvaltioita kannustetaan välttämään kaikkia toimia, jotka vaarantavat perusoikeuden yhdenvertaiseen kohteluun riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä, ja jatkamaan toimintasuunnitelmien hyväksymistä komission hlbtiiq-henkilöiden tasa-arvoa koskevan strategian mukaisesti. Niitä kannustetaan hyväksymään ja toteuttamaan oikeudellisia ja poliittisia toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset henkilöt voivat käyttää täysimääräisesti kaikkia EU:n ja kansallisen lainsäädännön mukaisia perusoikeuksiaan.

EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava huomioon syrjinnästä saatavilla oleva näyttö, muun muassa tiedot perusoikeusviraston toisesta hlbtiiq-kyselytutkimuksesta, jotta suojelun puutteet voidaan tunnistaa ja niihin voidaan puuttua asianmukaisesti. Niiden olisi myös otettava huomioon hlbtiiq-henkilöiden tasa-arvoa koskevassa strategiassa annetut ohjeet. Erityisesti olisi toteutettava toimenpiteitä, joilla voidaan torjua tehokkaasti vihapuhetta ja viharikoksia sekä puuttua viranomaisten ja virkamiesten antamien homofobisten ja trans-fobisten lausuntojen haitallisiin vaikutuksiin.

4

RASISMI, MUUKALAISVIHA JA NIIHIN LIITTYVÄ SUVAITSEMATTOMUUS

Vuosi 2020 oli haastava. Covid-19-pandemia toi piilevän rasismien, muukalaisvihan ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden esiin ja pahensi niitä. Vähemmistöihin – muun muassa maahanmuuttajiin, siirtolaistaustaisiin ihmisiin ja romaneihin – kohdistui jo aiemmin rasistista ja etnistä syrjintää, vihapuhetta ja viharikoksia, ja terveyskriisin varjolla ne lisääntyivät entisestään. Black Lives Matter -liike sai yhteiskunnat ympäri maailman liikkeelle torjumaan lainvalvontaviranomaisten harjoittamaa rasismia ja syrjintää. Euroopan komissio antoi kaikkien aikojen ensimmäisen rasisminvastaisen toimintasuunnitelmansa, jossa esitettiin konkreettisia toimenpiteitä rasismien ja etnisen syrjinnän kitkemiseksi EU:sta. Useat EU:n jäsenvaltiot ryhtyivät toimenpiteisiin kansallisten rasisminvastaisten toimintasuunnitelmien ja muiden ääriajattelua, viharikoksia ja vihapuhetta torjuvien toimenpiteiden laatimiseksi.

FRA:N LAUSUNTO 4.1

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi saattaa rasismien ja muukalaisvihan torjumista koskeva puitepäättös osaksi kansallista lainsäädäntöä ja soveltaa sitä kokonaisuudessaan ja asianmukaisesti, jotta rasistiset viharikokset ja vihapuhe voidaan kriminalisoida. Jäsenvaltioiden pitäisi päätöksen mukaisesti ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että rasistiset tai muukalaisvihamieliset vaikuttimet katsotaan raskauttaviksi asianhaaroiksi tai että tuomioistuimet voivat ottaa kyseisen vaikuttimen huomioon seuraamusten määrittämisessä.

Jotta viharikosten torjuntaa koskeva EU:n lainsäädäntö voidaan saattaa kokonaisuudessaan osaksi kansallista lainsäädäntöä ja sitä voidaan valvoa, jäsenvaltioiden olisi otettava käyttöön toimenpiteitä, joilla kannustetaan uhreja ja todistajia astumaan esiin ja ilmoittamaan viharikoksesta. Niiden olisi myös vahvistettava kansallisten lainvalvontajärjestelmien kykyä tunnistaa ja kirjata viharikokset asianmukaisesti.

Rasismien ja muukalaisvihan torjuntaa koskevassa puitepäättöksessä (2008/913/YOS) esitetään vihapuheeseen ja viharikoksiin johtaviin rasismien ja muukalaisvihan tiettyihin muotoihin sovellettava yhteinen rikoslainsäädännöllinen lähestymistapa. Euroopan komissio käynnisti rikkomusmenettelyt kahta jäsenvaltiota vastaan, koska ne eivät olleet saattaneet puitepäättöstä kokonaan ja asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Myös kansainväliset seurantaelimet paljastivat useiden jäsenvaltioiden rikoslainsäädännössä oikeudellisia puutteita, jotka koskivat vihapuhetta tai rasististen tai muukalaisvihamielisten vaikuttimien pitämistä raskauttavina asianhaaroina rikoksissa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien (EIT) ja kansalliset korkeimmat tuomioistuimet puolestaan asettivat rajoja sille, miten ilmaisunvapautta käytetään oikeuttamaan vihapuhetta ja yllyttämään vihaan.

Rasismi ja äärioikeistolainen ajattelu aiheuttivat koko EU:ssa vakavia haasteita myös vuonna 2020. Viha- ja ääririkosten seurauksena murhattiin useita ihmisiä. Aiempina vuosina havaittu suuntaus siis jatkui. Kansainväliset ja kansalliset ihmisoikeuselimet esittivät huolensa vihapuheen lisääntymisestä verkossa. Siihen syyllistyivät usein julkisuuden tai politiikan henkilöt, ja sen kohteena olivat maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt.

Kyselytutkimuksesta kävi ilmi, että etnisten vähemmistöjen, myös maahanmuuttajien, kokema syrjintä lisääntyi eri elämän aloilla, ja syrjivät näkemykset ja stereotyyppit pysyivät sinnikkäästi ihmisten mielessä. Perusoikeusvirasto ja muut tahot ilmoittivat näiden suuntausten vahvistuneen covid-19-pandemian puhkeamisen myötä.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään kaikenlainen etniseen alkuperään tai rotuun perustuva syrjintä. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevassa direktiivissä (2000/43/EY) kielletään samoin kaikenlainen etniseen alkuperään tai rotuun perustuva syrjintä koulutuksen saannissa, työssä, palveluissa, myös asumisessa, ja sosiaalisessa suojelussa, myös terveydenhuollossa. Useat EU:n jäsenvaltiot eivät vielääkään pane direktiivin säännöksiä täytäntöön asianmukaisesti. Tämä käy ilmi Euroopan komission ja kansainvälisten ihmisoikeuksien seurantaelinten raporteista.

Komissio jatkoi rikkomusmenettelyjä romanilapsia koulutuksen osalta syrjineitä jäsenvaltioita vastaan. Kansainväliset ihmisoikeuselimet puolestaan esittivät huolensa rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin nojalla perustettujen tasa-arvoelinten riippumattomuudesta.

Vaikka jotkin etnisen profiloinnin muodot voivat olla laillisia, syrjivä profilointi on ristiriidassa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen ja muiden kansainvälisten standardien, muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja siihen liittyvän EIT:n oikeuskäytännön sekä EU:n perusoikeuskirjan periaatteiden kanssa. Poliisidirektiivin (EU) 2016/680 automatisoituja yksittäispäätöksiä koskevan 11 artiklan 3 kohdassa kielletään "profilointi, joka johtaa [...] erityisiin henkilötietoryhmiin perustuvaan luonnollisten henkilöiden syrjintään". Näihin ryhmiin kuuluvat muun muassa rodun tai etnisen alkuperän ja uskonnolliset vakaumukset paljastavat tiedot ja geneettiset ja biometriset tiedot.

Etniseen alkuperään perustuva syrjivä profilointi jatkuu EU:ssa sinnikkäästi. Se on havaittu aiemmissa perusoikeusraporteissa ja vahvistettu kyselytutkimuksilla ja kansainvälisten seurantaelinten raporteissa. Joistakin maista ilmoitettiin, että covid-19-pandemiaan liittyvien rajoitusten valvonta kohdistui suhteettomasti etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ryhmiin. Tapaukset ympäri EU:ta ja Black Lives Matter -liike käynnistivät keskusteluja poliisien harjoittaman rasismien estämisestä ja torjumisesta ja saivat aikaan kehitystä sekä EU:ssa että kansallisella tasolla.

FRA:N LAUSUNTO 4.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi tehostettava huomattavasti toimenpiteitään ja institutionaalista järjestelyjään rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin soveltamiseksi kokonaisuudessaan ja asianmukaisesti. Jäsenvaltioiden olisi etenkin parannettava tasa-arvoelinten riippumattomuutta. Niiden olisi varmistettava, että kyseisillä elimillä on asianmukaiset valtuudet ja resurssit, jotta ne voivat täyttää tehokkaasti niille EU:n syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä osoitetut tehtävät.

FRA:N LAUSUNTO 4.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin poliisien syrjivien asenteiden estämiseksi ja kitkemiseksi. Tämä voidaan tehdä arvioimalla käytössä olevia suojatoimia syrjinnän institutionaalista muotoja vastaan, muun muassa sitä, ovatko tehtävnmääritykset selkeitä, ovatko suorituskyvyn arviointijärjestelmät luotettavia institutionaalisen syrjinnän estämisen kannalta ja ovatko riippumattomat valitusmekanismit osallistavia ja tehokkaita.

Lainvalvontaviranomaisten olisi laadittava erityisiä, käytännöllisiä ja käyttövalmiita ohjeita poliisien tekemän syrjivän etnisen profiloinnin estämiseksi, muun muassa pysyväisohjeissa ja käytännösäännöissä, ja tiedotettava niistä järjestelmällisesti etulinjan poliiseille.

FRA:N LAUSUNTO 4.4

EU:n jäsenvaltioita kannustetaan laatimaan erityisiä kansallisia toimintasuunnitelmia rasismiin, rotusyrjinnän, antisemitismin, muukalaisvihan ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden torjumiseksi. Kansallisten toimintasuunnitelmien toteuttamisen myötä EU:n jäsenvaltiot saisivat tehokkaan kehityksen, jolla ne voisivat varmistaa rodusta riippumattomaa yhdenvertaista kohtelua koskevan direktiivin sekä rasismiin ja muukalaisvihan torjumista koskevan puitepäättöksen mukaisen velvoitteidensa täyttämisen.

EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelman mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden olisi pyrittävä laatimaan kansalliset suunnitelmat osallistavalla tavalla, jossa olisi mukana alue- ja paikallisviranomaisia, tasa-arvoelimiä ja kansalaisjärjestöjä. Toteutettujen toimien vaikutusta ja tehokkuutta olisi myös arvioitava säännöllisesti ja avoimesti selkeiden tavoitteiden ja määräaikojen mukaisesti, todisteiden perusteella ja suorituskykyindikaattoreita käyttämällä.

EU tehosti rasisminvastaisia toimiaan vuonna 2020. Euroopan komissio antoi ensimmäisen EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelman vuosille 2020–2025. Se käsitteli myös rasismia, ennakkoluuloihin perustuvaa häirintää ja väkivaltaa sekä viharikosten uhrien suojelua ja tukea useissa muissa toimintapolitiittisissa välineissä, muun muassa uhrien oikeuksia koskevassa EU:n strategiassa 2020–2025 ja EU:n uudessa romaneja käsittelevässä strategisessa kehityksessä.

Lähes 20 vuotta sen jälkeen, kun YK:n rasismiin vastaisessa maailmankonferenssissa kehoitettiin maita kehittämään ja laatimaan rasismiin vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia, Euroopan komissio kannusti kaikkia EU:n jäsenvaltioita laatimaan ja hyväksymään rasismiin ja rotusyrjinnän vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat vuoden 2022 loppuun mennessä. Useat jäsenvaltiot toteuttivat vuonna 2020 toimia rasismiin, muukalaisvihan ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden vastaisen kansallisten toimintasuunnitelmien laatimiseksi.

Kansainväliset seurantaelimet esittivät kuitenkin huolensa näiden kansallisten toimintasuunnitelmien suunnittelun heikkouksista ja panivat merkille, että ne voisivat vaikuttaa kielteisesti suunnitelmien täytäntöönpanoon, vaikutukseen ja seurantaan. Joissakin ei käsitellä rasismia kokonaisvaltaisesti, monissa ei määritetä riittävän tarkasti konkreettisia toimenpiteitä, ja tavoitteiden täyttämisen keinoissa, vertailukohdissa ja edistymistä mittaavissa indikaattoreissa on puutteita.

5

ROMANIEIN YHDENVERTAISUUS JA OSALLISUUS

Ensimmäinen EU:n puitekehys romanien kansallisille integrointistrategioille päättyi vuonna 2020, ja uusi kymmenvuotinen strateginen kehys käynnistyi keskellä covid-19-pandemiaa. Ensimmäisen kehyn aikana ei edetty paljoakaan. Arviointien mukaan koulutuksen edistämässä ja köyhyyden vähentämisessä edistyttiin jonkin verran, mutta työllisyyden, terveydenhuollon ja asumisen kaltaisilla olennaisilla aloilla ei edetty lainkaan tai tilanne jopa huononi. Uudessa romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskevassa EU:n strategiakehyksessä asetetaan kunnianhimoisia tavoitteita seitsemällä keskeisellä alalla: syrjimättömyydessä, osallisuudessa, osallistumisessa, koulutuksessa, työllisyydessä, terveydenhuollossa ja asumisessa. Siinä määrätään aiempaa voimakkaammasta seurantakehyksestä sekä useista määritettävissä ja mitattavissa olevista tavoitteista edistyksen seuraamista varten. Myös pandemia vaikutti romanien ja travellerien yhteisöihin suhteettomasti lisäämällä eriarvoisuutta sekä joissakin maissa vahvistamalla romanivastaisuutta ja ennakkoluuloja romaneista.

EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään syrjintä, joka perustuu etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään tai kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen. Rodusta riippumatonta yhdenvertaista kohtelua koskevalla direktiivillä (2000/43/EY) on kahdenkymmenen viime vuoden ajan edistetty yhdenvertaista kohtelua ja kielletty rotuun tai etniseen alkuperään perustuva suora ja välillinen syrjintä, myös häirintä, työllisyyden, koulutuksen, sosiaaliturvan ja -etuuksien, terveydenhuollon ja tavaroiden ja palvelujen saatavuuden, myös asumisen, kaltaisilla aloilla.

Syvään juurtunut romanivastaisuus on kuitenkin merkittävä este romanien osallisuuden etenemiselle. Valtaväestölle osoitetusta perusoikeusviraston vuoden 2019 perusoikeuskyselystä kävi ilmi, että lähes puolesta (46 %) EU:n kansalaisista olisi epäuskavaa asua romanien tai traveller-väestön naapurina. Romanien ja travellerien yhteisöihin suhteettomasti vaikuttanut covid-19-pandemia lisäsi eriarvoisuutta sekä joissakin maissa vahvasti romanivastaisuutta ja ennakkoluuloja romaneista.

FRA:N LAUSUNTO 5.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi covid-19-pandemias-ta saatujen kokemusten perusteella varmistettava, että syrjinnän ja romanivastaisuuden torjunta otetaan osaksi niiden kansallisten romanistrategioiden kaikkia politiikanaloja. Strategioihin olisi kuuluttava kohdennettuja toimenpiteitä, joilla kitketään romaneihin ja traveller-väestöön kohdistuva romanivastaisuus ja syrjintä.

Tällaisia toimenpiteitä olisi suunniteltava ja pantava täytäntöön yhdessä romaniyhteisöjen ja niiden edustajien kanssa, jotta romaneista ja travellereista voidaan tuoda esille myönteisiä tarinoita ja lisätä siten tietoisuutta heidän syrjinnän, erottelun ja vainon täyteisestä historiastaan.

FRA:N LAUSUNTO 5.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi toteutettava koordinoituja toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että sosiaalisesti syrjäytyneillä ja marginalisoituneilla romanilapsilla ja traveller-väestöön kuuluvilla lapsilla on käytössään etäopimismvälineitä. Kaikkiin koulutusta koskeviin toimenpiteisiin pitäisi kuulua kohdennettuja toimia, jotka on räätälöity romanien ja travellerien moninaisten ryhmien erityistarpeisiin. Niissä olisi hyödynnettävä erityisesti romaneihin kuuluvista koulunkäyntiavustajista ja välittäjistä saatuja myönteisiä kokemuksia. Jäsenvaltioiden olisi kannustettava lisäämään romanivälittäjien ja romanitaustaisten opettajien rekrytointia, koulutusta ja käyttöä. Niiden olisi myös varmistettava, että kohdennetut toimenpiteet ovat kestäviä ja asianmukaisesti rahoitettuja, että niitä varten käytetään EU:n varoja sekä muita romaneille kohdennettuja toimenpiteitä ja osallistavan opetuksen rakenteellisia uudistuksia koskevia rahoitusmahdollisuuksia.

EU:n perusoikeuskirjan 14 artiklassa vahvistetaan oikeus koulutukseen. Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarissa korostetaan, että jokaisella on oikeus laadukkaaseen ja inklusiiviseen opetukseen (1 luku, periaate 1). Uusimmista tiedoista käy ilmi, että koko EU:ssa, myös läntisissä jäsenvaltioissa, valtaosa nuorista romaneista ja travellereista keskeyttää koulutuksensa varhain. Romanien ja valtaväestön välinen koulutuskuilu on edelleen huomattava huolimatta viime vuosikymmenen aikana saavutetusta jonkinasteisesta edistyksestä.

Perusoikeusviraston ja muiden tutkimusten tuloksista käy lisäksi ilmi, että eristäytyneissä ja syrjäytyneissä oloissa elävillä romaneilla ja travellereilla ei usein ole käytössä tarvittavia tietoteknisiä laitteita ja/tai pääsyä verkkoon. Romanien ja traveller-väestön kuilu valtaväestöön kasvaa, koska eriarvoisuudesta ei ole päästy eroon eikä toimintalinjoilla ole onnistuttu tarjoamaan heille perusinfrastruktuuria ja -palveluja. Tämä vaikuttaa myös romanilasten mahdollisuuksiin saada opetusta muiden tavoin. Covid-19-pandemia teki tästä todellisuudesta erittäin näkyvää. Perusoikeusviraston tutkimuksesta käy myös ilmi, että romaneita ja travellereita ei ole onnistuttu tavoittamaan joillakin tavanomaisilla toimenpiteillä.

Uusi romanien tasa-arvoa, osallisuutta ja osallistumista koskeva EU:n strategiakehys on osa tasa-arvon unionin rakentamiseen tähtääviä EU:n yleisiä poliittisia ohjeita. Sillä edistetään EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelmaa 2020–2025 ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden ja YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden täytäntöönpanoa.

Romanien kansallisia integrointistrategioita koskevan aiemman EU:n puitekehityksen tavoitteena oli kuroa umpeen romanien ja valtaväestön välinen kuilu. Sen koulutusta, työllisyyttä, terveydenhuoltoa ja asumista koskevia kunnianhimoisia tavoitteita ei saavutettu vuoteen 2020 mennessä. Perusoikeusviraston tiedoista käy ilmi, että jäsenvaltiot etenivät vain hieman tietyillä koulutuksen ja köyhyyden vähentämisen aloilla eivätkä lainkaan työllisyydessä, asumisessa ja terveydenhuollossa, joiden osalta olot saattoivat jopa huonontua.

Edellisen kehityksen arvioinnin perusteella Euroopan komissio tiedosti, että sitoutumista romanien yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja osallistumiseen on kiireesti uudistettava ja tehostettava sekä EU:n että kansallisella tasolla. Uudessa strategisessa kehityksessä asetetaan seitsemän yhteistä tavoitetta ja niihin liittyviä tavoitteita, jotka on määrä saavuttaa vuoteen 2030 mennessä. Niissä keskitytään romanivastaisuuden ja syrjinnän torjumiseen sekä romanien kokonaisvaltaisen osallistumisen ja osallisuuden edistämiseen yhdistämällä yleisiä ja kohdennettuja toimintalinjoja.

FRA:N LAUSUNTO 5.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi ensisijaisesti pantava täytäntöön romaneja koskeva EU:n uusi strateginen kehys. Niiden kansallisissa suunnitelmissa olisi asetettava kunnianhimoisia tavoitteita, joissa otetaan huomioon EU:n aiemmasta kehityksestä ja kansallisten strategioiden arvioinneista sekä covid-19-pandemiasta saadut kokemukset. Tehokkaissa seurantajärjestelmissä edistymistä olisi arvioitava mittaamalla sekä yleisten että kohdennettujen toimenpiteiden vaikutusta romanien ja travellerien sosiaaliseen osallisuuteen sekä kansallisten ja EU:n varojen tehokasta käyttöä.

Kansallisissa romanistrategioissa olisi erityisesti viitattava romanien ja travellerien tarkoituksenmukaiseen osallistumiseen täytäntöönpanotoimenpiteiden ja -toimien suunnittelussa, arvioinnissa ja seurannassa.

6

TURVAPAikka, VIISUMIT, MAAHANMUUTTO, RAJAT JA INTEGRAATIO

Perusoikeuksien kunnioittaminen rajoilla oli edelleen yksi suurimmista ihmisoikeuksiin liittyvistä haasteista EU:ssa. Merellä sattui edelleenkin kuolemantapauksia, turvallisten satamien osoittamisessa pelastetuille siirtolaisille viivyteltiin ja humanitaarisia pelastusalueita uhkailtiin. Myös väitteitä pakkopalautuksista ja väkivallasta esitettiin edelleen. Euroopan komissio esitteli uuden muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen. Se on sitovien lainsäädäntöehdotusten ja ei-sitovien asiakirjojen paketti, jossa keskitytään entistä voimakkaammin rajalla toteutettaviin menettelyihin ja ehdotetaan uusia yhteisvastuun muotoja. Turvapaikkamenettelyjä puolestaan mukautettiin, jotta niissä pysyttäisiin covid-19-rajoitusten osalta ajan tasalla. EU eteni laaja-alaisten tietojärjestelmiensä perustamisessa ja alkoi selvittää tekoälyn käyttöä rajaturvallisuudessa ja muuttoliikkeen hallinnassa. Brexitin myötä Yhdistyneen kuningaskunnan kansalaisiin alettiin soveltaa uusia sääntöjä.

FRA:N LAUSUNTO 6.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi tutkittava ripeästi ja tehokkaasti kaikki väitteet pakkopalautuksista ja kaltoinkohtelusta rajoilla ja lisättävä toteutettujen toimenpiteiden avoimuutta.

Jäsenvaltioiden olisi perustettava rajoille tehokkaat ja riippumattomat seurantamekanismit. Entistä kokonaisvaltaisemman perusoikeuksien noudattamisen takaaminen edellyttää, että näissä mekanismeissa olisi myös käsiteltävä rajavalvontatoimien seurantaa eikä vain itse maahantuloa edeltävää seulontamenettelyä maahanmuutto- ja turvapaikkasopimuksen ehdotuksen mukaisesti.

Laajasti arvostetut ihmisoikeuselimet raportoivat vuonna 2020 väitteistä, joiden mukaan ihmisiä oli käännytetty laittomasti maa- ja merirajoilla, joskus poliisiväkivallan avulla. SEUT-sopimuksen 78 artiklan 1 kohdassa ja EU:n perusoikeuskirjan 18 ja 19 artiklassa kielletään käännyttäminen – eli henkilön palauttaminen, jos häntä uhkaa vaino tai vakava haitta – ja joukkokarkotukset. Eurooppalaisesta raja- ja merivartiostosta annetun asetuksen (EU) 2019/1896 7 artiklassa ja Schengenin rajasäännöstön 4 artiklassa edellytetään, että rajaturvallisuudessa noudatetaan perusoikeuksia. Euroopan komissio esitti muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksessaan uusia EU:n sääntöjä perusoikeuksien toteutumisen seuraamiseen rajoilla.

EU:n sisärajan laittoman ylityksen yhteydessä kiinni otettuja siirtolaisia ei kuulla järjestelmällisesti, ennen kuin heidät lähetetään takaisin naapurijäsenvaltioon. Heille ei myöskään ilmoiteta järjestelmällisesti päätöksestä, joka koskee heidän lähettämistään toiseen EU:n jäsenvaltioon.

EU:n oikeuden yleisen periaatteen mukaan kaikki henkilöä koskevat päätökset on tehtävä henkilökohtaisesti ja henkilöllä on oikeus tulla kuulluksi. Nämä periaatteet ovat tärkeitä suojaustoimia, jotta henkilöt voivat tuoda esiin ongelmat, jotka voisivat estää lähettämisen takaisin, ja käyttää oikeuttaan perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaiseen tehokkaaseen oikeussuojakeinoon.

FRA:N LAUSUNTO 6.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava käyttöön ja sovellettava menettelyitä, joilla taataan, että henkilöitä kuullaan ennen heidän lähettämistään takaisin naapurina olevaan EU:n jäsenvaltioon ja että heille ilmoitetaan tehdyistä päätöksistä.

Muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen nojalla tehdyissä lainsäädäntöehdotuksissa keskitytään aiempaa voimakkaammin rajalla toteutettaviin menettelyihin ja ehdotetaan uusia yhteisvastuumekanismeja. Rajalla toteutettavat menettelyt voivat johtaa siihen, että turvapaikanhakijat suljetaan rajalla tai sen läheisyydessä oleviin tiloihin, jotka usein sijaitsevat kaukana. Silloin voi olla vaikeaa täyttää vastaanottoa koskevat vaatimukset tai soveltaa suojaustoimia, joilla estetään mielivaltaisen vapaudenriisto ja joita edellytetään vastaanotto-olosuhteita koskevassa direktiivissä (2013/33/EU) ja palauttamisdirektiivissä (2008/115/EY). Tämä voisi johtaa kohteluun, jossa ei ehkä noudateta perusoikeuskirjan 1 artiklassa taattua oikeutta ihmisarvoon.

FRA:N LAUSUNTO 6.3

Pannessaan muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen tavoitteita täytäntöön EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että rajalla sijaitsevan ensivaiheen vastaanottokeskuksen asuinolosuhteet ovat asianmukaiset ja että oikeutta vapautteen ja muita EU:n perusoikeuskirjassa esitettyjä perusoikeuksia kunnioitetaan kokonaisvaltaisesti. Oleskelun pitkittymisen välttämiseksi olisi oltava käytössä säännöllistä valvontaa ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä.

FRA:N LAUSUNTO 6.4

EU:n toimielinten, virastojen ja EU:n jäsenvaltioiden olisi arvioitava kokonaisvaltaisesti, miten mikä tahansa sisäasioiden alalla, muun muassa turvapaikka-, viisumi-, maahanmuutto- ja raja-asioissa, käytettävä tekoäly vaikuttaa perusoikeuksiin. Tekoälyn käyttöä olisi täydennettävä tiukoilla, tehokkailla ja riippumattomilla valvontamekanismeilla.

EU ja sen jäsenvaltiot selvittävät tekoälyn käyttöä päätöksenteon edistämiseksi sisäasioissa, muun muassa turvapaikka-, raja- ja muuttoliikeasioissa. Tekoälypohjaiset työkalut voivat vaikuttaa eri perusoikeuksiin. Tämä voi johtua esimerkiksi ennakoasenteista algoritmin suunnittelussa tai käytettäviä tietoja koskevasta avoimuuden puutteesta, jonka vuoksi asianomaisen henkilön on vaikeaa kiistää näiden työkalujen tuottamia tuloksia.

FRA:N LAUSUNTO 6.5

EU:n toimielinten, virastojen ja EU:n jäsenvaltioiden olisi jatkettava valistamista perusoikeuksia koskevista suojoitamisista, jotka liittyvät EU:n laaja-alaisiin tietojärjestelmiin ja niiden yhteentoimivuuteen. Tietosuoja- ja viranomaisille olisi annettava riittävät resurssit, jotta ne voivat tukea henkilöitä, jotka haluavat käyttää oikeuttaan tutustua tietoihinsa ja oikaista tai poistaa niitä.

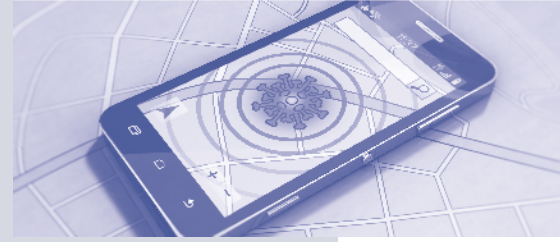
EU on perustanut kuusi laaja-alaista tietojärjestelmää tukemaan jäsenvaltioita muuttoliikkeen, turvapaikka-asioiden ja rajojen hallinnassa, edistämään oikeudellista yhteistyötä ja vahvistamaan sisäistä turvallisuutta. Järjestelmistä kolme on käytössä: Eurodac-järjestelmä sormenjälkien vertailua varten, viisumitietojärjestelmä (VIS) ja Schengenin tietojärjestelmä (SIS). Kolme muuta on kehitteillä: rajanylitystietojärjestelmä (EES), Euroopan matkustustieto- ja -lupajärjestelmä (ETIAS) ja kolmansien maiden kansalaisia koskeva eurooppalainen rikosrekisteritietojärjestelmä (ECRIS-TCN).

Kyseisten tietojärjestelmien perustamista ja niiden yhteentoimivuutta koskevissa säädöksissä on useita suojoitoksia, joilla suojellaan perusoikeuskirjassa vahvistettuja perusoikeuksia, kuten henkilötietojen suoja (8 artikla), syrjintäkielto (21 artikla) ja lapsen oikeudet (24 artikla). Näitä suojoitoksia ei kuitenkaan tunneta edelleenkään kovin hyvin.

7

TIETOYHTEISKUNTA, YKSITYISYYS JA TIETOSUOJA

Covid-19-pandemia joudutti vuonna 2020 innovatiivisten teknologioiden, muun muassa tekoälyn, kehittämistä ja käyttöönottoa, jotta pandemian leviämistä voitaisiin torjua. Tekoälyteknologioiden nykyinen käyttö aiheutti kuitenkin myös huolta tietosuojaa ja yksityisyyden suojaa koskevista oikeuksista (muiden oikeuksien, kuten syrjimättömyyden, ohella). EU ja kansainväliset elimet reagoivat ripeästi korostamalla sovellettavia tietosuojavaatimuksia. EU jatkoi samaan aikaan tekoälyn käytön sääntelyä koskevaa työtään. Se julkaisi valkoisen kirjan ja sitä täydentävän raportin, joissa tunnustettiin perusoikeuksien – sekä eettisten kehysten – rooli oikeuksia kunnioittavan tekoälyn käytön varmistamisessa. EU:n toimielimet ja EU:n jäsenvaltiot laativat myös lisää toimintalinjoja ja lakeja, jotka vaikuttavat yksityisyyden suojaan ja tietosuojaan eri alueilla. Alat ulottuvat tietojen säilyttämisestä ja seurannasta lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän materiaalin torjuntaan.

Covid-19-pandemia sai ihmiset käyttämään digitaalista tietoa ja uusia teknologioita viruksen leviämisen hillitsemiseksi ja sen yhteiskuntaan kohdistuvien kielteisten vaikutusten lieventämiseksi. Henkilötietoja kerättiin ja käsiteltiin tehokkaasti muun muassa altistusten jäljittämiseksi ja lähikontaktien havaitsemiseen perustuvissa sovelluksissa sekä videokokousohjelmistoissa ja algoritmien opetusikäytössä. Se aiheutti riskejä tietosuojaa ja yksityiselämän kunnioittamista koskeville perusoikeuksille.

Vuoden aikana tapahtunut kehitys korosti sitä, että kriisiaikoina on olennaisen tärkeää tehokkaasti ja asianmukaisesti punnita toimintaa, jotta voidaan varmistaa, että terveyttä suojelevat toimenpiteet eivät vaikuta tarpeettomasti tai suhteettomasti perusoikeuksiin.

FRA:N LAUSUNTO 7.1

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että millään toimenpiteillä, toimintalinjoilla tai lain-säädäntöaloitteilla, joita pannaan täytäntöön pandemian kaltaisen kriisin aikana, ei puututa suhteettomasti tietosuojaa ja yksityiselämän kunnioittamista koskeviin oikeuksiin. EU:n jäsenvaltioiden olisi erityisesti varmistettava EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklan sekä yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa tarkoitettujen oikeudenmukaisuuden, tietojen minimoinnin ja käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteiden noudattaminen.

FRA:N LAUSUNTO 7.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kansallisilla tietosuojan valvontaviranomaisilla on riittävät henkilöresurssit sekä tekniset ja taloudelliset resurssit, jotta ne voivat toteuttaa toimeksiantonsa tehokkaasti. Resurssien riittävyyden arvioimiseksi jäsenvaltioiden olisi tuettava riippumattomia ja puolueettomia arvioita kansallisten tietosuojan valvontaviranomaisten työmäärästä.

Tietosuojan valvontaviranomaisten työmäärä pysyi erittäin suurena perusoikeusviraston *Perusoikeusraportissa 2020* havaitseman suuntauksen mukaisesti. Valtaosassa jäsenvaltioita tehtiin edelleen huomattava määrä tutkintoja ja valituksia. Näitä kiistoja ei kuitenkaan voitu ratkaista ripeästi, koska menettelyjä ja keskeisiä käsitteitä, joihin rajat ylittävien kiistojen yhteistoimintamenettely perustuu, ei ollut kokonaan yhdenmukaistettu.

Sekä kansallisella tasolla (taloudellisten ja henkilöresurssien lisääntymisen osalta) että kansainvälisellä tasolla (puutteita koskevan yhdenmukaistamisen osalta) näkyi merkkejä edistymisestä vuonna 2020. Parantamisen varaa kuitenkin on. Tietosuojaa koskeva voimakas EU:n oikeudellinen kehitys toimii tehokkaasti vain silloin, kun kaikilla toimijoilla on asianmukaiset välineet, joilla kaikkiin pyyntöihin voidaan vastata ripeästi ja tehokkaasti.

FRA:N LAUSUNTO 7.3

EU:n toimielinten ja EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki rikollisen toiminnan torjunnassa käytettävät sääntelytoimenpiteet sisältävät tarvittavat suoja-toimet, jotta voidaan taata laillisuuden, välttämättömyyden ja oikeasuhteisuuden periaatteiden noudattaminen. Niissä olisi myös varmistettava tehokas valvonta ja oikeussuojamekanismien saatavuus. Tässä yhteydessä EU:n toimielinten ja EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava kokonaisvaltaisesti huomioon Euroopan unionin tuomioistuimen asiaankuuluva oikeuskäytäntö.

Koska terrorismin uhka ja rikollinen toiminta jatkuivat myös vuonna 2020, EU:n toimielimet ja jäsenvaltiot kehittivät hyväksymään nopeasti toimenpiteitä, joilla saatavilla olevia tietoja ja teknologioita voitaisiin käyttää rikosten torjumiseksi. Tiedonlouhintateknologioita käytettiin vaihtelevasti lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän verkkomateriaalin torjunnassa, rikostutkintojen tukemisessa, seurannan lisäämisessä ja laittoman verkkosisällön torjunnassa.

Institutionaaliset elimet ja kansalaisjärjestöt kyseenalaistivat kuitenkin tällaisten toimenpiteiden tarpeellisuuden ja oikeasuhteisuuden sekä kansallisella että EU:n tasolla. Vaikka turvallisuustoimenpiteiden tavoitteet ovat perusteltuja, niitä ei pitäisi käyttää verukkeena perusoikeuksien tason alentamiseen.

Pandemia ei pysäyttänyt tekoälyn käytön edistämiseen tai sääntelyyn tähtäävien strategioiden, lainsäädäntöaloitteiden ja toimintalinjojen laatimista. Kriisi pikemminkin kannusti elimiä hyväksymään ripeästi toimenpiteitä, joilla tuetaan tekoälyn käyttöä, sillä sitä tuotiin esiin myös pandemian torjuntatyökaluna. Sekä EU että sen jäsenvaltiot kehittivät vuonna 2020 erittäin aktiivisesti erilaisia tekoälystrategioita ja uusia oikeudellisia välineitä.

Kuten perusoikeusvirasto kuitenkin jo varoitti sen *Perusoikeusraportissa 2019* ja *Perusoikeusraportissa 2020*, monissa tekoälystrategioissa viitataan mielellään "etiikkaan" ja vain mainitaan, että perusoikeuksia on suojeltava, esittämättä yksityiskohtaista oikeuksiin perustuvaa toimintamallia. Tekoälyn käytöllä voi kuitenkin olla kauaskantoisia vaikutuksia ihmisten perusoikeuksiin, kuten perusoikeusviraston tekoälyä ja perusoikeuksia koskevassa raportissa todettiin. Perusoikeuksien täytyy siksi sisältyä kiinteästi kaikkeen tulevaan lainsäädäntöön.

FRA:N LAUSUNTO 7.4

EU:n toimielinten ja EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki tulevat EU:n tai kansalliset tekoälyn liittyvät oikeudelliset ja poliittiset välineet perustuvat perusoikeuksien kunnioittamiseen. Tämän aikaansaamiseksi niiden olisi sisällettävä vahvat oikeudelliset takeet ja niissä olisi edellytettävä perusoikeuksien vaikutustenarviointia sekä varmistettava riippumaton valvonta ja tehokkaiden oikeussuojakeinojen saatavuus.

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että pandemian kaltaiset poikkeukselliset olosuhteet eivät alenna perusoikeuksien suojelun tasoa, kun käytetään tekoälyn liittyviä teknologioita.

8

LAPSEN OIKEUDET

Covid-19-pandemia rasitti lapsia ja perheitä ennenkokemattomalla tavalla koko EU:ssa vuonna 2020. Erityisesti se vaikutti jo ennestään taloudellisesti tai sosiaalisesti heikossa asemassa oleviin. Jäsenvaltioiden ponnistuksista huolimatta etäopetus oli haasteellista lapsille, joilla ei ollut tietokoneita tai verkkoyhteyttä tai joiden kotona asui paljon ihmisiä. Myös hyväksikäytön tai väkivallan uhka oli kotona suuri. Lapset tekivät turvapaikkahakemuksia aiempaa vähemmän, mutta heidän vastaanotto-olosuhteensa olivat edelleen epäasianmukaisia useissa jäsenvaltioissa. Kymmenen jäsenvaltiota otti vastaan 573 ilman huoltajaa olevaa alaikäistä ja 771 lasta perheineen. Heidät siirrettiin Kreikan järjestelykeskuksista. Valtaosa jäsenvaltioista saattoi osaksi kansallista lainsäädäntöä direktiivin rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Rikkomusmenettelyt seitsemää jäsenvaltiota vastaan kuitenkin jatkuivat. Euroopan komissio järjesti kattavia kuulemisia lapsen oikeuksia koskevasta EU:n strategiasta, jonka se aikoo esittää vuonna 2021.

FRA:N LAUSUNTO 8.1

Euroopan komission olisi pohdittava covid-19-pandemian vaikutusta, kun se valmistautuu käynnistämään aloitteita EU:n lapsitakuun nojalla. Takuussa pitäisi määrittää kohdenneet aloitteet ja osoittaa riittävästi rahoitusta haavoittuvimmassa asemassa oleville lapsille, erityisesti koulutuksen, asumisen, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon alalla.

EU:n jäsenvaltioiden olisi jatkettava ponnistuksiaan sen varmistamiseksi, että kaikki lapset, etenkin haavoittuvimmassa asemassa olevat, pääsevät muiden tavoin kouluun, sekä lasten suojelemiseksi väkivallalta. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että lapsiperheiden tukemiseksi toteutetuista taloudellisista toimenpiteistä on kestävää hyötyä ja että ne ovat haavoittuvimmassa asemassa olevien perheiden, kuten romanija siirtolaisperheiden, saatavilla. Jäsenvaltiot voisivat esimerkiksi arvioida, onko pienituloisten perheiden lakisääteisten sosiaalimaksujen kynnyksarvoja tarkistettava.

Näyttöön perustuvien toimintalinjojen laatimiseksi jäsenvaltioiden ja Euroopan komission olisi kerättävä tietoja, jotta voidaan arvioida lasten omia kokemuksia ja näkemyksiä pandemian vaikutuksesta heidän fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiinsa.

Covid-19-pandemia vaikutti voimakkaasti lasten hyvinvointiin Euroopassa. Perheen tulojen menetys, koulujen sulkeminen sekä koti- ja verkkoväkivallan lisääntyminen aiheuttivat huolta EU:n perusoikeuskirjan 3, 14 ja 24 artiklan mukaisista oikeuksista. Jäsenvaltiot ovat tarjonneet perheille useita taloudellisia tukipaketteja tulojen menettämisen korvaamiseksi. Tuen rajallinen määrä ja kesto herättävät kuitenkin kysymyksiä tällaisten rahoituspakettien pitkän ajan hyödystä ja kestävydestä.

Siirtyminen kotikouluun ei sujunut samalla tavalla kaikissa perheissä. Jotkut lapset eivät pystyneet osallistumaan kaikkiin koulun rutiineihin, koska heillä ei ollut verkkoon yhdistettyä laitetta tai rauhallista paikkaa opiskelua varten. Toiset menettivät ilmaista kouluruokaa koskevan etuuden. Koulujen sulkemisen ja karanteenien aikana kotona vietettiin enemmän aikaa, mikä lisäsi ilmoituksia lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä verkossa.

EU:n lapsitakuun valmistelua jatkettiin. Se on Euroopan parlamentin pyytämä järjestelmä, jonka tarkoituksena on taata kaikille lapsille yhdenvertainen pääsy peruspalveluihin. Niitä ovat terveydenhuolto, koulutus, varhaiskasvatus, kohtuulliset asuinolot ja riittävä ravinto. EU:n lapsitakuu on määrätty hyväksyä vuonna 2021.

Eurooppaan saapuvilla lapsilla on oikeus EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan nojalla suojeluun ja vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin nojalla asianmukaisesti vastaanotto-olosuhteisiin. Direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on arvioitava lasten vastaanottoa koskevat tarpeet ja tarjottava muun muassa koulutus ja riittävä elintaso. Päivittäisessä käytännössä vastaanotto-olosuhteet herättävät kuitenkin joissakin jäsenvaltioissa vakavaa huolta, sillä keskuskeskukset ovat liian täynnä, hygienia on riittämätöntä tai lapsille soveltuvia vastaanottokeskuksia ei ole.

Lapsiperheet ja ilman huoltajaa olevat alaikäiset otetaan edelleen säilöön. Vaikka EU:n lainsäädännössä ei kielletä lasten hallinnollista säilöönottoa muuttoliikkeen yhteydessä, paperittomilta lapsilta ja turvapaikkaa hakevilta tai palauttamismenettelyssä olevilta lapsilta ei pitäisi riistää vapautta. Lasten säilöönoton pitäisi olla vain viimeisenä keinona käytettävä poikkeuksellinen toimenpide.

Euroopan komissio esitti muuttoliike- ja turvapaikkapakettia, jossa ehdotetaan vaikeita aikoja varten useita yhteisvastuumekanismeja, muun muassa maahantulijoiden siirtämistä. Euroopan komission, Kreikan viranomaisten ja kymmenen jäsenvaltion yhteisten ponnistusten ansiosta Kreikan järjestelykeskuksista pystyttiin siirtämään 573 ilman huoltajaa olevaa alaikäistä ja 771 lasta perheeseen.

Kreikassa on edelleen kuitenkin noin tuhat lasta turvattomissa asuinoloissa. Heistä noin sata asuu järjestelykeskuksissa.

FRA:N LAUSUNTO 8.2

Euroopan komission ja EU:n jäsenvaltioiden olisi tehostettava toimiaan tällä hetkellä jäsenvaltioissa elävien ilman huoltajaa olevien alaikäisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien lasten siirtämiseksi, jos heidän vastaanotto-olosuhteensa ovat epäasianmukaiset. Jäsenvaltioiden olisi otettava lasten siirtämistä koskevat nykyiset hyvät käytännöt huomioon, jotta lapsen etu voidaan varmistaa koko menettelyn ajan.

Jäsenvaltioiden olisi tehtävä kaikki voitavansa lasten suojelun varmistamiseksi ja taattava, että vastaanotto-olosuhteissa noudatetaan kohtuullista elintasoa ja lapselle sopivia tiloja koskevia vähimmäisvaatimuksia, jotka esitetään vastaanotto-olosuhteita koskevassa direktiivissä.

Jäsenvaltioiden olisi kehitettävä uskottavia ja tehokkaita järjestelmiä, joiden ansiosta lapsia ei tarvitse pitää säilössä turvapaikkaa tai palauttamista varten.

FRA:N LAUSUNTO 8.3

EU:n jäsenvaltioiden olisi tehostettava toimiaan menettelytakeista annetun direktiivin ((EU) 2016/800) täytäntöön panemiseksi ammattihenkilöiden päivittäisessä käytännön työssä. Se voitaisiin tehdä tarjoamalla koulutusta ja ammatillista ohjausta kaikille oikeusalan toimijoille, muun muassa poliisille, tuomareille, asianajajille ja syyttäjille.

Euroopan komissio voisi antaa EU:n jäsenvaltioille lisätukea esimerkiksi antamalla ohjausta direktiivin osaksi kansallista lainsäädäntöä saattamisesta ja täytäntöönpanosta ja helpottamalla käytännön kokemusten vaihtoa jäsenvaltioiden kesken.

EU:n perusoikeuskirjan 48 artiklassa taataan syyttömyysolettamaa ja oikeutta puolustukseen koskevat merkittävät suojaustoimet. Perusoikeuskirjan 24 artiklassa edellytetään, että lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon. Rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa direktiivissä ((EU) 2016/800) määritetään ja selitetään, mitä tällä tarkoitetaan. Sen mukaan jäsenvaltioiden on ilmoitettava viipymättä lapsille ja heidän vanhemmilleen näiden oikeuksista, kun lapset ovat epäiltynä tai syytettynä, varmistettava avustajan apu lapselle ja arvioitava kunkin lapsen tilanne yksilöllisesti.

Vuoden 2020 loppuun mennessä useimmat jäsenvaltiot olivat muuttaneet kansallisia lakejaan direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöään. Sen määräaika oli 11. kesäkuuta 2019. Seitsemää jäsenvaltiota vastaan vuonna 2019 käynnistetyt rikkomusmenettelyt olivat kuitenkin edelleen käsiteltävinä vuoden 2020 lopussa.

9

OIKEUSSUOJAN SAATAVUUS

Vuosi 2020 toi EU:n tasolla merkittäviä uutuusia uhrien oikeuksia koskevaan poliittiseen ja institutionaaliseen kehukseen. Euroopan komissio perusti uhrien oikeuksia käsittelevän koordinaattorin viran, antoi ensimmäisen uhrien oikeuksia koskevan strategiansa vuosille 2020–2025 ja perusti uhrien oikeuksia käsittelevän foorumin. Kansallisella tasolla kehitystä saneli suurelta osin covid-19-pandemia. Se kiinnitti huomion perheväkivaltaan ja ongelmiin oikeussuojan saatavuuden varmistamisessa, kun liikkuvuutta ja julkista elämää rajoitetaan ankarasti. Useissa jäsenvaltioissa oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat haasteet jatkuivat. Komissio julkaisi vuonna 2020 kaikkien aikojen ensimmäisen kertomuksen Euroopan oikeusvaltiomekanismista, ja Eurooppa-neuvosto hyväksyi asetuksen yleisestä ehdollisuusjärjestelmästä unionin talousarvion suojaamiseksi.

Henkilörikosten uhreilla on EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklan nojalla oikeudet tunnustamiseen ja oikeussuojaan. Euroopan komissio laati vuonna 2020 kehysten näiden oikeuksien kehittämiseksi edelleen. Näin päästiin entistä lähemmäs tavoitetta oikeuksien tunnustamisesta ja soveltamisesta kokonaisuudessaan. Komissio nimitti uhrien oikeuksia koskevan direktiivin perusteella uhrien oikeuksia käsittelevän koordinaattorin viran, antoi ensimmäisen uhrien oikeuksia koskevan EU:n strategian ja perusti uhrien oikeuksia käsittelevän foorumin. Strategian onnistuminen riippuu kuitenkin suuresti jäsenvaltioiden sitoutumisesta sen täytäntöönpanoon.

Strategiassa määritetään keskeiset painopistealat, muun muassa uhrien tukeminen rikoksista ilmoittamisessa, haavoittuvassa asemassa olevien uhrien tuen ja suojelun parantaminen, uhrien korvauksensaantimahdollisuuksien parantaminen ja yhteistyön ja koordinoinnin vahvistaminen kaikkien asiaankuuluvien toimijoiden välillä. Uhrien tukijärjestöillä on näiden kaikkien näkökohtien osalta ratkaisevan tärkeä rooli. Strategian onnistumisessa onkin olennaisen tärkeää, että jäsenvaltiot ovat valmiita arvioimaan nykyisiä tukirakenteita ja tarvittaessa parantamaan ja vahvistamaan niitä.

Vuonna 2020 useat jäsenvaltiot (muun muassa Bulgaria, Liettua ja Viro) sekä Serbia perustivat tai vahvistivat uhrien tukijärjestöjen rakenteita. Haasteita on kuitenkin edelleen. Ne koskevat muun muassa tiedottamista uhreille heidän oikeuksistaan, käytännön neuvonnan ja tuen antamista uhreille heidän oikeuksiensa käyttämisessä ja uhrien tukipalveluja, joissa uhreille annetaan tietoa heidän asemastaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ja tarjotaan asiaankuuluvaa tukea uhrien oikeuksia koskevan direktiivin 9 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaisesti.

FRA:N LAUSUNTO 9.1

EU:n jäsenvaltioiden on noudatettava sitoumustaan varmistaa uhrien oikeuksia koskevan direktiivin täydellinen ja asianmukainen täytäntöönpano. Niiden olisi myös kehitettävä entisestään rikosten uhrien oikeuksia Euroopan komission uhrien oikeuksia koskevan strategian mukaisesti.

Jäsenvaltioiden olisi toteutettava tehokkaita toimenpiteitä, joilla autetaan panemaan täytäntöön kaikkien uhrien oikeudet kokonaisvaltaisiin tukipalveluihin, muun muassa uhrien oikeuksia ja heidän asemaansa rikosoikeudellisissa menettelyissä koskevaan tietoon, neuvontaan ja tukeen.

FRA:N LAUSUNTO 9.2

EU:n jäsenvaltioita, jotka eivät ole vielä ratifioineet naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevaa Euroopan neuvoston yleissopimusta (Istanbulin yleissopimusta), kehoitetaan ratifioimaan yleissopimus.

Perusoikeusvirasto kannustaa jäsenvaltioita käsittelemään kansallisen lainsäädännön puutteita, jotka koskevat väkivallan uhriksi joutuneiden naisten suojelua, muun muassa ohjaamalla poliisia lähisuhdeväkivaltatapauksiin puuttumista koskevassa tehtävässä, ja ottamaan käyttöön toimenpiteitä, joilla varmistetaan naisten välitön ja vahva suojele toistuvalla uhriksi joutumiselta ja kustotoimenpiteiltä.

Euroopan neuvoston Istanbulin yleissopimuksessa määritetään naisten oikeudet saada suojaa sukupuoleen perustuvalta väkivallalta sekä saada tunnustus ja oikeussuojaa, jos he joutuvat väkivallan uhriksi. Yleissopimuksen seurantar ryhmän avulla myös edistetään ja ohjataan näiden oikeuksien kehittämistä. Vuoden 2020 loppuun mennessä Bulgaria, Latvia, Liettua, Slovakia, Tšekki ja Unkari eivät kuitenkaan olleet edelleenkään ratifioineet yleissopimusta.

Myös EU:n liittyminen yleissopimukseen on edelleen käsiteltävänä. Euroopan parlamentin pyynnöstä unionin tuomioistuin laati lausunnon, jossa arvioitiin, onko yleissopimuksen allekirjoittaminen ja hyväksyminen EU:n perussopimusten mukaista. Sen lausuntoa odotetaan vuoden 2021 toisella neljänneksellä.

FRA:N LAUSUNTO 9.3

EU:ta ja sen jäsenvaltioita kannustetaan tehostamaan pyrkimyksiään ja yhteistyötään säilyttää oikeuslaitosten riippumattomuus ja vahvistaa sitä, sillä se on olennainen osa oikeusvaltioperiaatetta.

Asianomaisten jäsenvaltioiden pitäisi lisäksi ryhtyä ripeästi toimiin Euroopan unionin tuomioistuimen asiaankuuluvien tuomioiden noudattamiseksi kokonaisuudessaan. Jäsenvaltioita kannustetaan myös ryhtymään ripeästi toimeen muun muassa Euroopan komission oikeusvaltiomenettelyssään antamien suositusten perusteella.

Riippumaton oikeuslaitos on oikeusvaltioperiaatteen ja oikeussuojan saatavuuden kulmakivi (SEU-sopimuksen 19 artikla, SEUT-sopimuksen 67 artiklan 4 kohta ja EU:n perusoikeuskirjan 47 artikla). Oikeusalan haasteet jatkuivat useissa EU:n jäsenvaltioissa, erityisesti oikeuslaitoksen riippumattomuuden osalta. Euroopan komissio antoi vuonna 2020 ensimmäisen vuosikertomuksen Euroopan oikeusvaltiomekanismista. Oikeusjärjestelmiä ja niiden riippumattomuutta koskeva ongelma oli yksi raportissa käsitellyistä neljästä painopistealasta.

Viime vuonna annettiin myös asetus yleisestä ehdollisuusjärjestelmästä unionin talousarvion suojaamiseksi. Siinä mainitaan nimenomaisesti korruptio ja oikeuslaitoksen riippumattomuuden vaarantuminen oikeusvaltioperiaatteen rikkomisen indikaattoreina.

10

KEHITYS VAMMAISYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA

Euroopan komissio alkoi vuonna 2020 laatia uutta vammaisstrategiaa ja käynnisti koko vuoden jatkuneen kuulemisprosessin. Se julkaisee uuden strategian vuoden 2021 ensimmäisellä neljänneksellä. Euroopan parlamentti ja neuvosto pääsivät poliittiseen sopimukseen uudesta EU:n varoihin sovellettavasta yhteisiä säännöksiä koskevasta asetuksesta, jossa käsitellään vammaisten henkilöiden oikeuksia. Covid-19-pandemia puolestaan koetteli EU:n ja sen jäsenvaltioiden velvollisuutta noudattaa yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista (vammaisyleissopimus). Jäsenvaltiot ottivat käyttöön useita toimenpiteitä, jotka vaikuttivat huomattavasti vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt sekä vammaisten henkilöiden suojelemiseksi vammaisyleissopimuksen mukaisesti perustetut rakenteet ryhtyivät toimiin varmistaakseen, että nämä toimenpiteet ovat vammaisyleissopimuksen mukaisia. Yleisesti ottaen pandemia toi esiin sen, että vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen ottaminen mukaan vaaratilanteissa on tärkeää, sekä vammaisyleissopimuksen mukaisten vahvojen kansallisten rakenteiden arvon.

Hallitukset toteuttivat useita eri toimenpiteitä koronaviruksen leviämisen hillitsemiseksi. Joissakin toimenpiteissä ei otettu täysin huomioon vammaisten henkilöiden vammaisyleissopimuksen, erityisesti 4 artiklan (velvollisuus varmistaa vammaisten henkilöiden oikeudet ja edistää niitä) ja 11 artiklan (vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat), tai EU:n perusoikeuskirjan, erityisesti 21 artiklan (syrjintäkielto) ja 26 artiklan (vammaisten sopeutuminen yhteiskuntaan), mukaisia oikeuksia. Jotkin vierailukiellot olivat liiallisia, vammaiset henkilöt eivät päässeet kouluun tai heille oli myönnetty liian vähän poikkeuksia kasvosuojainten pitämistä tai lähikontaktien välttämistä koskevista säännöistä.

FRA:N LAUSUNTO 10.1

Vammaisyleissopimuksen mukaisesti EU:n jäsenvaltioiden olisi otettava vaaratilanteita (kuten covid-19-pandemiaa) käsittelevien lainsäädäntö- ja täytäntöönpanotoimien tarkastusten osana huomioon kyseisten toimenpiteiden vaikutus vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja ryhdyttävä toimiin kaikkien kielteisten vaikutusten estämiseksi. Toimenpiteistä, joilla puututaan vaaratilanteisiin, jotka voivat suoraan tai välillisesti vaikuttaa vammaisten henkilöiden oikeuksiin, olisi säädettävä laissa ja niiden olisi oltava syrjimättömiä ja oikeasuhteisia niillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden. Vammaisyleissopimuksen ja EU:n perusoikeuskirjan mukaisesti jäsenvaltioiden olisi otettava vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt sekä vammaisyleissopimuksen 33 artiklan nojalla perustetut kansalliset seurantaelimet kattavasti mukaan kyseisten toimenpiteiden suunnitteluun ja seurantaan.

EU:n toimielimet ja EU:n jäsenvaltiot voisivat tukea näitä tarkastuksia helpottamalla lupaavien käytäntöjen vaihtoa, erityisesti kansallisten parlamenttien välillä.

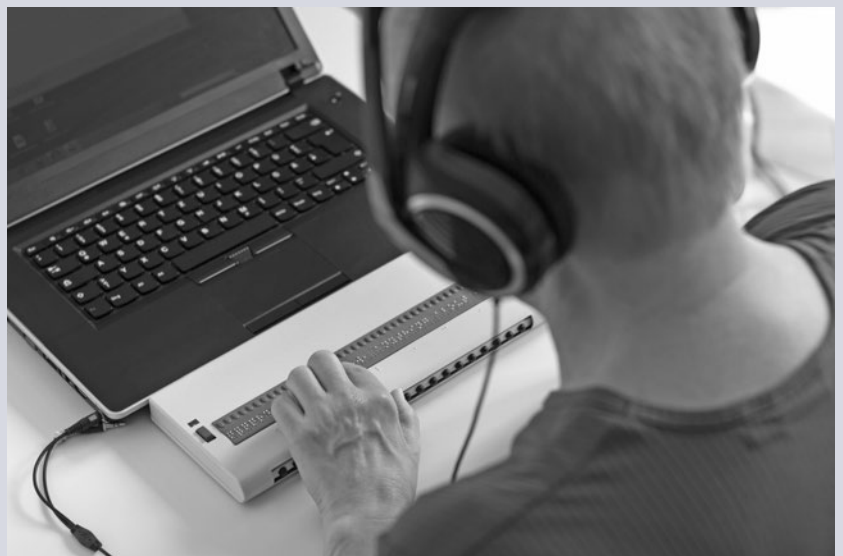
Myös sulkutoimet aiheuttivat ongelmia, muun muassa ruoan ja lääkkeiden sekä siivoustarvikkeiden jakelussa vammaisille henkilöille. Potilasluokittelua koskevissa ohjeissa ei noudatettu vammaisyleissopimuksen vaatimuksia, ja ne saattoivat johtaa hengen pelastavan tehohoidon epäämiseen vammaisilta henkilöiltä, joilla oli samanlaiset mahdollisuudet selviytyä kuin vammattomilla henkilöillä. Sulkutoimilla oli lisäksi usein muita kielteisempi vaikutus vammaisten henkilöiden henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Heidän erityistarpeitaan ylenkatsottiin usein.

Vammaisille henkilöille ei viestitty eikä tiedotettu asianmukaisesti pandemian torjumiseksi toteutettavista toimenpiteistä etenkin sen alkuvaiheissa, ja he olivat vain harvoin mukana kyseisten toimenpiteiden suunnittelussa. Jotkin jäsenvaltiot ovat pyrkineet varmistamaan, että jatkossa vammaiset henkilöt voivat osallistua laajemmin kyseisten toimenpiteiden suunnitteluun ja seurantaan. Se voisi auttaa vähentämään riskiä siitä, että tulevat toimenpiteet rikkovat vammaisyleissopimusta.

FRA:N LAUSUNTO 10.2

EU:n jäsenvaltioiden olisi tiedotettava poikkeustoimenpiteistään täysin saavutettavasti. Niiden pitäisi panna kokonaisuudessaan täytäntöön asiaankuuluvat EU:n direktiivit, kuten tarkistettu audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi ja verkkopalveluiden saavutettavuutta koskeva direktiivi. Jäsenvaltioiden olisi annettava tietoa asianmukaisilla tavoilla ja asianmukaisissa muodoissa – esimerkiksi tekstitettyinä, viittomakielelle tulkittuna ja selkokielellä.

Pandemia on osoittanut, että jäsenvaltioiden kriisiviestintästrategioissa annetaan harvoin kaikkea tietoa poikkeusoloista saataville. Pandemian aikana tietoa ei aina annettu sillä tavalla ja sellaisissa muodoissa, että vammaiset henkilöt olisivat saaneet sitä, vaikka tätä edellytetään EU:n lainsäädännössä, muun muassa tarkistetussa audiovisuaalisia mediapalveluja koskevassa direktiivissä ((EU) 2018/1808) ja verkkopalveluiden saavutettavuutta koskevassa direktiivissä ((EU) 2016/2102).

Pandemia on osoittanut, että laitoshoidon purkaminen on kiireellistä. Tämä nimenomainen pandemia aiheuttaa vammaisille henkilöille muita suuremman fyysisen riskin. Myös heidän henkinen hyvinvointinsa on muita suuremman vaarassa, jos he asuvat laitoksessa, koska se johtaa eristämiseen ja sosiaalisten kontaktien puuttumiseen.

Vammaisyleissopimuksen 19 artiklassa edellytetään laitoshoidon purkamista, ja se sisällytetään todennäköisesti uuteen Euroopan vammaisstrategiaan. Uuden yhteisiä säännöksiä koskevan asetuksen voimaantulo ja vammaisstrategian käyttöönotto lisäävät painetta laitoshoidon purkamista koskevan prosessin loppuunsaattamiselle.

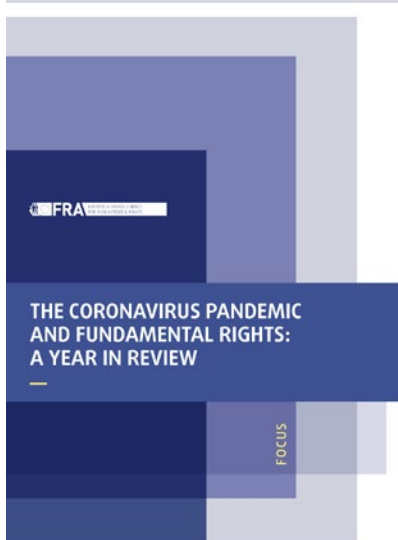

FRA:N LAUSUNTO 10.3

Vammaisyleissopimuksen 19 artiklan mukaisesti ja osana uutta Euroopan vammaisstrategiaa EU:n ja sen jäsenvaltioiden pitäisi kiireellisesti nopeuttaa toimenpiteitään laitoshoidon purkamiseksi, muun muassa käyttämällä EU:n varoja asianmukaisesti sen varmistamiseksi, että vammaiset henkilöt voivat elää itsenäisesti ja kuulua yhteisöön.

Vuonna 2020 perusoikeuksien suojelussa tapahtui sekä edistystä että takaiskuja. Perusoikeusviraston raportissa *Fundamental Rights Report 2021* (vuoden 2021 perusoikeusraportti) tarkastellaan tärkeimpiä asiaan liittyviä tapahtumia EU:ssa vuoden 2020 tammi- ja joulukuun välisenä aikana ja esitetään yleiskatsaus niihin liittyviin FRA:n lausuntoihin. Raportissa kerrotaan saavutuksista ja jäljellä olevista huolenaiheista ja kartoitetaan keskeisiä kysymyksiä, jotka muokkaavat perusoikeuksista käytävää keskustelua EU:ssa.

Tämän vuoden erikoisluvussa tarkastellaan koronaviruspandemiaa ja sen vaikutusta perusoikeuksiin. Muissa luvuissa käsitellään EU:n perusoikeuskirjaa; tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä; rasismia, muukalaisvihaa ja niihin liittyvää suvaitsemattomuutta; romanien integroitumista; turvapaikka- ja maahanmuuttokysymyksiä, tietoyhteiskuntaa, yksityisyyttä ja tietosuojaa; lapsen oikeuksia; oikeussuojan saatavuutta sekä kehitystä vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanossa.

FRA – EDISTETÄÄN JA SUOJELLAAN PERUSOIKEUKSIA EU:SSA

FRA:n raportti *Fundamental Rights Report 2021* (Euroopan unionin perusoikeusviraston vuoden 2021 perusoikeusraportti) on saatavana kokonaisuudessaan osoitteessa

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Muita asiaan liittyviä FRA:n julkaisuja ovat

- FRA (2021), *Perusoikeusraportti 2021 – FRA:n lausunnot*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (saatavilla kaikilla 24 virallisella EU:n kielellä).
- FRA (2021), *The Coronavirus pandemic and fundamental rights: a year in review* (Koronaviruspandemia ja perusoikeudet: vuosikatsaus), Luxemburg, julkaisutoimisto <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (saatavilla englanniksi ja ranskaksi)

FRA:n aiemmat vuosiraportit, jotka koskevat perusoikeuksiin liittyviä haasteita ja saavutuksia Euroopan unionissa, ovat edelleen saatavana FRA:n verkkosivustolla (saatavilla englanniksi, ranskaksi ja saksaksi).

LISÄTIETOJA

FRA – EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta

P. +43 158030-0 – F. +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Euroopan unionin
julkaisutoimisto